

੧ਓ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ॥
ਹਮ ਇਹ ਕਾਜ ਜਗਤ ਮੋ ਆਏ॥ ਧਰਮ ਹੇਤ ਗੁਰਦੇਵ ਪਠਾਏ॥

ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ
Khalsa Samachar

ਸੰਸਥਾਪਕ
ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ
Founded by
BHAI VIR SINGH IN 1899 A.D.

ਸਪਤਾਹਿਕ/ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ
ਸਥਾਪਤ 1899 ਈ.
www.bvsss.org
ਫ਼ੀ ਪਰਚਾ 5/-

ਅੰਕ ੩੫, ਜਿਲਦ ੨੨, ੫-੧੧ ਜੁਲਾਈ ੨੦੧੨, ੨੨ - ੨੮ ਹਾੜ ੨੦੬੯, ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ਸੰਮਤ ੫੪੪, ਸਾਲਾਨਾ ਚੰਦਾ ਦੇਸ਼ ੨੫੦/- ਵਿਦੇਸ਼ ੨੫੦੦/-
Issue 35, Volume 22, 5-11 July 2012, Yearly Subscription India 250/-, Abroad 2500/-

ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮੁ

❖ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ

1. ਨਾਮ ਦਾ ਅਰਥ

ਨਾਮ : {ਸੰ:1 ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਨਾਮਨ੍, ਮ੍ਨਾ=ਅਭਜਾਸ ਤੋਂ। ਫ਼ਾਰਸੀ, ਨਾਮ}

1. ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਦਾ ਨਾਉਂ, ਸੰਗਜਾ, ਨਾਮ। ਯਥਾ:-

ਮਾਇਆ ਨਾਮੁ ਗਰਭ ਜੋਨਿ ਕਾ ਤਿਹ ਤਜਿ ਦਰਸਨੁ ਪਾਵਉ। {ਧਨਾ: ਨਾਮ-੨, ੬੯੩}

2. ਜਿਸ ਦਾ ਅਭਜਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ। ਪਰਮੇਸਰ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਤਾਤਪਰਜ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ, ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਕੇ ਅਭਜਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਦੀ ਸ਼ੁਧੀ ਅਰ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਹਬਾ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਤੋਂ ਨਾਮ ਵਿਚ ਅਭੇਦਤਾ ਤਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਭਜਾਸ ਨੂੰ ਨਾਮ ਕਹਿ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ:- "ਬਰਨ ਸਹਿਤ ਜੋ ਜਾਪੈ ਨਾਮੁ॥"(੧੧੬੭) ਤਥਾ:-"ਨਾਮ ਤਤੁ ਸਭ ਹੀ ਸਿਰਿ ਜਾਪੈ॥"{ਸਿਧ; ਗੋ:- ੫੦, ੯੪੩} ਨਾਮ ਹੀ (ਕਲਿਯੁਗ ਵਿਚ ਤਰਨ ਲਈ) (ਤਤ=) ਸਾਰ ਵਸਤੂ ਰੂਪ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ।

3. ਗਜਾਨ ਸਰੂਪ। ਯਥਾ- 'ਸਤਿ ਨਾਮੁ'- (ਸਤਿ=) ਤ੍ਰੈ ਕਾਲ ਅਬਾਧ ਸਦਾ ਇਕ ਰਸ ਤੇ (ਨਾਮ=) ਗਜਾਨ ਸਰੂਪ ਹੈ। {ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋਸ਼,੭੧੧}

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਨਾਮ

ਨਾਮ : ਇਸ ਦਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਹੈ 'ਨਾਮਨ੍'- ਧਾਤੂ ਹੈ 'ਮ੍ਨਾ'=ਯਾਦ ਰਖਣਾ, ਯਾਦ ਕਰਨਾ। 'ਨਾਮਨ੍'-ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ਹੈ 'ਨਾਮ'। ਇਸ ਦਾ ਫ਼ਾਰਸੀ ਰੂਪ ਬੀ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਰੂਪ ਨੇਮ (Name) ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਜਿਸ ਪਦ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹੋਰਨਾਂ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੇ ਕੇ ਸੱਦਿਆ ਜਾਏ ਯਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਰਨੇ ਹਿਤ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਉਹ ਨਾਮ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਦਾ ਵਾਚਕ ਪਦ ਜੋ ਅਰਥ ਦਾ ਲਖਾਯਕ ਹੋਵੇ, ਯਥਾ:-

ਮਾਇਆ ਨਾਮੁ ਗਰਭ ਜੋਨਿ ਕਾ ਤਿਹ ਤਜਿ ਦਰਸਨੁ ਪਾਵਉ॥ {ਧਨਾਸਰੀ, ੬੯੩}

2. ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਨਾਮ' ਨੂੰ 'ਨਾਉ', 'ਨਾਵ', 'ਨਾਇ' ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਯਥਾ:-"ਨਾਉ ਤੇਰਾ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ॥" {ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ:੧,੪੬੫}

ਨਾਵੈ ਅੰਦਰਿ ਹਉ ਵਸਾਂ...॥
{ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ:੧, ੫੫}

ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਸਾਚੁ ਨਾਇ...॥
{ਜਪੁਜੀ,ਪੰ.੨}

3. ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪਦ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ, 'ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ' ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੋ ਕੇ ਆਯਾ ਹੈ...। ਯਥਾ-

ਨਾਮ ਤਤੁ ਸਭ ਹੀ ਸਿਰਿ ਜਾਪੈ॥
{ਰਾਮਕਲੀ ਮ:੧ ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ-੫੦, ੯੪੩}

ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਾਰ ਵਸਤੂ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ।...

4. ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਆਪ 'ਸਤਜ' ਹੈ। ਮਾਨੁਖ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਜੋ ਸ਼ੁਧ ਚੇਤਨ ਹੈ ਉਹ ਉਸੇ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਹੈ:-"ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਇਹੁ ਰਾਮ ਕੀ ਅੰਸੁ॥"{ਗੌਂਡ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਪੰ. ੮੭੧}

ਜੈਸੇ ਉਹ ਅੰਸ਼ੀ-ਪਰਮਾਤਮਾਂ-ਆਪ ਅਮਰ, ਅਰਥਾਤ ਅਮਿਟ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਇਹ ਅੰਸ਼ ਅਮਿਟ ਅਰਥਾਤ ਅਮਰ ਹੈ। 'ਸਤਯ' ਅੰਸ਼ੀ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਸਤਜ ਹੈ, 'ਨਾਮ' ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਮੇਲਣ-ਹਾਰ, ਅਰਥਾਤ, ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਮੇਲਣਹਾਰ ਸਤਜਾ ਹੈ। ਦੋ ਸਤਜ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਮੇਲਣ-ਹਾਰ ਵਸਤੂ ਸਤਜ ਦੇ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕੀਹ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ ਦੇ ਵਿਚ ਆਪ ਵਸਦਾ ਹਾਂ-

ਨਾਵੈ ਅੰਦਰਿ ਹਉ ਵਸਾਂ ਨਾਉ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ॥ {ਅਸਟਪਦੀ-੪, ਪੰ. ੫੫}

ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ:-

ਹਰਿ ਸਿਮਰਨ ਮਹਿ ਆਪਿ ਨਿਰੰਕਾਰਾ॥
{ਸੁਖਮਨੀ, ਪੰ. ੨੬੩}

5. ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਿਰੰਜਣ, ਅਗੰਮ, ਅਗੋਚਰ ਤੇ ਅਲਖ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਨਾਮ' ਨੂੰ ਭੀ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਯਥਾ:-

ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਅਗਮੁ ਅਗੋਚਰੁ ਸਤਿਗੁਰਿ ਦੀਆ ਬੁਝਾਏ॥ {ਅੰਕ ੫੮੫}

ਫੇਰ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ:-

ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨ ਅਲਖੁ ਹੈ ਕਿਉ ਲਖਿਆ ਜਾਈ॥ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨ ਨਾਲਿ ਹੈ ਕਿਉ ਪਾਈਐ ਭਾਈ॥ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨ ਵਰਤਦਾ

ਇਸ ਅੰਕ ਵਿਚ

ਰਵਿਆ ਸਭ ਠਾਂਈ॥ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਤੇ ਪਾਈਐ ਹਿਰਦੈ ਦੇਇ ਦਿਖਾਈ॥ {ਅੰਕ ੧੨੪੨}

ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਨਾਮ ਨਿਰੰਜਨ ਹੈ, ਅਗਮ ਹੈ, ਅਗੋਚਰ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰੰਜਨ ਦਾ ਨਾਮ ਪਰਮਾਤਮ ਦੇਵ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਲੱਖ ਹੈ, ਫੇਰ ਉਹ ਸਭ ਥਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਇਕ- ਦੇਸੀ ਨਹੀਂ। ਵਿਆਪਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਭ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ। ਫੇਰ ਉਹ ਵਿਆਪਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਭ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਜੋ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਜਗਜਾਸੂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸ ਰਿਹਾ ਦਿਖਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ-

ਇਸੁ ਕਾਇਆ ਅੰਦਰਿ ਬਹੁਤੁ ਪਸਾਰਾ॥
ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਅਤਿ ਅਗਮ ਅਪਾਰਾ॥
{ਮਾਝ ਮ:੩, ਅਸਟਪਦੀ-੬, ਪੰ. ੧੧੨}

ਅਰਥਾਤ ਦੇਹ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਪਸਾਰਾ ਹੈ ਉਹ ਵਿਆਪਕ ਨਾਮ ਦੇਹੀ ਦੇ ਅੰਦਰ (ਮਨ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ) ਹੈ। ਇਥੇ ਫੇਰ ਨਾਮ ਨੂੰ ਨਿਰੰਜਨੁ ਤੇ ਅਗਮ ਅਪਾਰਾ ਆਖਿਆ ਹੈ:

ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਅੰਤਰਿ ਵਸੈ ਮੁਰਾਰੇ॥
{ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੩, ਅਸਟ:-੨੯, ਪੰ. ੧੨੭}

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਅਭੇਦ, ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਕਲਾ ਵਿਆਪਕ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਉਸੇ ਵਾਂਙੂ ਮਾਇਆ ਰਹਿਤ ਹੈ ਤੇ ਉਸੇ ਵਾਂਙੂ ਹੀ ਅਲਖ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਇਨਸਾਨੀ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਵਜਾਪਕ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਲਖਣਾ ਹੈ ਤੇ ਲੱਖਤਾ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਦਿਖਾ) ਲਖਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਖਾਲਦਾ ਹੈ? ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਲ ਤੇ ਆਪਣੇ ਦੱਸੇ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਿਆ ਕਿ ਸਾਡਾ 'ਨਾਮ ਸਿਮਰਣ' ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਵਜਾਪਕ ਤੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਵਸਦੇ ਵਜਾਪਕ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦੇਵੇਗਾ; ਗੋਯਾ ਵਜਾਪਕ ਨਾਮ ਤੇ ਸਿਮਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਨਾਮ ਦੁਹਾਂ ਦਾ ਸੰਗਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸੰਗਮ ਭੀ ਨਾਮ ਹੀ ਕਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਵਜਾਪਕ ਨਾਮ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਪਤਾ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਐਉਂ ਦਿਤਾ ਹੈ:-

ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਸਗਲੇ ਜੰਤ॥
ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ॥
ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ॥
ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਸੁਨਨ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ॥
ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਆਗਾਸ ਪਾਤਾਲ॥
ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਸਗਲ ਆਕਾਰ॥
ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਪੁਰੀਆ ਸਭ ਭਵਨ॥
ਨਾਮ ਕੈ ਸੰਗਿ ਉਧਰੇ ਸੁਨਿ ਸ੍ਰਵਨ॥
ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਜਿਸੁ ਆਪਨੈ ਨਾਮਿ ਲਾਏ॥
ਨਾਨਕ ਚਉਥੇ ਪਦ ਮਹਿ ਸੋ ਜਨੁ ਗਤਿ ਪਾਏ॥ {ਸੁਖਮਨੀ ੧੬-੫, ਪੰ. ੨੮੪}

ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਇਕ ਨਾਮ ਹੈ ਜੋ ਵਜਾਪਕ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਨੂੰ ਧਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੋ ਜਗਜਾਸੂ ਸੁਣ ਕੇ ਸਿਮਰਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਗ ਜਾਏਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੇ ਇਸ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਾ ਲਵੇਗਾ। ਉਹ ਪੁਰਖ ਚੌਥੇ ਪਦ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਪਾ ਲਵੇਗਾ।

6. ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਨਾਮ ਨਿਰਾ ਸੰਗਜਾ ਮਾਤ੍ਰ ਨਹੀਂ, ਨਾਮ ਜਪ ਹੈ, ਨਾਮ ਸਿਮਰਣ ਹੈ, ਨਾਮ ਲਿਵ ਹੈ, ਨਾਮ ਵਜਾਪਕ ਨਾਮ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਤਦਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅੰਤ ਨਾਮ ਨਾਮੀ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਨਾਮ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਨਾਮੀ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਯਥਾ:-

ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ॥
ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਤੇ ਉਪਜੀ ਸਾਚਿ ਸਮਾਣੀ॥
{ਸੂਹੀ ਮ:੩, ਅਸਟ:-੨, ਪੰ. ੭੫੪}

ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਮ ਇਕ ਆਤਮ ਵਿਦਜਾ ਹੈ, ਜੋ ਜਗਜਾਸੂ ਦੀ ਈਸ਼ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਅਕਾਂਖਜਾ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਜਪ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੋ ਕੇ, ਸਾਂਈ ਮਿਲਾਪ ਤਕ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਂਈ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਸਲਾਹ, ਕੀਰਤਨ, ਉਸ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ, ਉਸ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ, ਧੰਨਵਾਦ ਆਦਿ ਮਨ ਦੇ ਉੱਚੇ ਭਾਵ ਉਸ ਨਾਮ ਦੇ ਸਹਾਯਕ ਹਨ, ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਰਾ ਸਾਧਨ ਮਾਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਂਦੇ, ਨਾਮ ਨੂੰ ਉਹ ਜੀਉਂਦਾ ਜਾਗਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਬਣਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਇਸ ਸਾਧਨ ਨੂੰ ਜੀਵਤ ਸਾਧਨ ਬਣਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਧਕ ਨੂੰ ਭੀ ਜਿਵਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ:-

ਸੋ ਜੀਵਿਆ ਜਿਸੁ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਸੋਇ॥
{ਮਾਝ ਵਾਰ ਮ; ੧-੧੦, ਪੰ. ੧੪੨}
ਸੋ ਨਾਮ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ:-
ਅੰਤਰਿ ਪ੍ਰੇਮੁ ਪਰਾਪਤਿ ਦਰਸਨੁ॥
{ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧-੧੧, ਪੰ. ੧੦੩੨}
ਪੁਨਾ-
ਸਾਚੁ ਕਹੋਂ ਸੁਨ ਲੇਹੁ ਸਭੈ
ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭ ਪਾਇਓ॥
{ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ}

-ਸੰਥਿਆ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ,
ਪਹਿਲੀ ਪੋਥੀ ਸਫਾ 13 ਤੋਂ 16

2.ਨਾਮ ਜਪ ਦੁਆਰਾ ਪਤਿ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ

ਏਤੁ ਰਾਹਿ ਪਤਿ ਪਵੜੀਆ ਚੜੀਐ ਹੋਇ ਇਕੀਸ॥ {ਜਪੁਜੀ-੩੨, ਪੰ. ੭}

1. ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਮ ਅਭਜਾਸੀ ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਵ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਚਾਹੀਏ ਕਿ ਇਹ ਨਾਮ ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਡਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਹੈ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਚਾਹੀਏ ਕਿ ਇਸ ਨਾਮ ਦੇ ਅਭਜਾਸ ਨੇ ਧਿਆਨ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ:-

ਰਸਨਾ ਜਪੀਐ ਏਕੁ ਨਾਮ॥
{ਗਉੜੀ ਮ:੫, ਪੰ. ੨੧੧}
ਫਿਰ ਫਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:-
ਰਸਨਾ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਤਬ ਮਥੀਐ
ਇਨ ਬਿਧਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪਾਵਹੁ॥
{ਸੂਹੀ ਮ:੧-੧, ਪੰ. ੭੨੮}

2. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਵ ਤੇ ਭਾਵਨਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਪ ਕੁਛ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸਿਮਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਜਾ ਟਿਕਦਾ ਹੈ। ਆਗਿਆ ਹੈ:-

ਹਿਰਦੈ ਨਾਮੁ ਵਸਾਇਹੁ॥
{ਸੋਰਠ ਮ:੫-੫੨, ਪੰ. ੬੨੧}
ਇਹ ਫਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:-
ਹਿਰਦੈ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਵਸੈ ਹਉਮੈ ਦੁਬਿਧਾ ਮਾਰਿ॥ {ਅੰਕ ੪੨੯}
ਹਿਰਦੈ ਨਾਮੁ ਸਦਾ ਕਿਰਤਾਰਥੁ॥
{ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੧ ਅਸਟ:-੨, ਪੰ. ੮੩੨}
ਹਿਰਦੈ ਨਾਮੁ ਸਦਾ ਧੁਨਿ ਨਿਹਚਲ...॥
{ਸਾਰੰਗ ਮ:੧-ਅਸਟ:-੧, ਪੰ. ੧੨੩੨}

3. ਜਦੋਂ ਮਨ ਤਨ ਇਸ ਸਿਮਰਣ ਵਿਚ ਰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮੈਲ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਦ ਨਾਮ ਰਸ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਯਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨੋ ਹਰ ਰੋਮ ਵਿਚ ਨਾਮ ਰਸ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਮ ਰੋਮ ਧਿਆਉਣਾ ਕਹੀਦਾ ਹੈ।

ੳ- **ਗੁਰਮੁਖਿ ਰੋਮਿ ਰੋਮਿ ਹਰਿ ਧਿਆਵੈ॥**
{ਸਿਧਿ ਗੋਸਟਿ-੨੭, ਪੰ. ੯੪੧}
ਅ- **ਰੋਮਿ ਰੋਮਿ ਹਰਿ ਉਚਰੈ**
ਖਿਨੁ ਖਿਨੁ ਹਰਿ ਸੋਈ॥
{ਵਾਰ ਸਾਰੰਗ ਮ: ੪-੨੫, ਪੰ. ੧੨੪੭}
ੲ- **ਰੋਮੇ ਰੋਮਿ ਰੋਮਿ ਰੋਮੇ ਮੈ**
ਗੁਰਮੁਖਿ ਰਾਮੁ ਧਿਆਏ ਰਾਮ॥
{ਆਸਾ ਮ:੪-ਛੰਤ ੯-੩, ਪੰ. ੪੪੩}

ਇਹ ਜੋ ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦੀ ਰਸ ਰੂਪਤਾ ਹੈ, ਇਹੋ ਲੱਖ, ਵੀਹ ਲੱਖ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇਕ ਵੇਰ ਨਾਮ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਫੇਰ ਇਹ ਸਾਰਾ ਗੇੜ ਮਾਨੋ ਜੀਭ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਵੀਹ ਲੱਖ ਤੁੱਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਗਿਣ ਸਕੀਦੀ, ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਲਗਾਤਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਅਤਿ ਬਹੁੱਲਤਾ ਦਾ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ।

4. ਇਹ ਨਾਮ ਦੀ 'ਨਾਮ ਰਸ ਰੂਪ ਪ੍ਰਤੀਤੀ' ਫਿਰ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਅਟਕਦੀ, ਕਈ

ਵੇਰ ਚਾਰ ਚਫੇਰੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਾਮ ਰਸ ਸਾਰੇ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਜਿਧਰ ਨਜ਼ਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਰਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਛਾ ਰਿਹਾ ਸਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਣ ਤ੍ਰਿਣ ਨਾਮ ਹੀ ਨਾਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ:-

ਧਰਤਿ ਪਾਤਾਲੁ ਅਕਾਸੁ ਹੈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ
ਸਭ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ਰਾਮ॥
ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੋ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ
ਨਿਤ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਸੁ ਗਾਵੈ ਰਾਮ॥
{ਬਿਹਾਗੜਾ ਮ:੪, ਛੰਤ-੪, ਪੰ. ੫੪੦}

5. ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਫੇਰ ਜਗਦੀਸ਼ੁਰ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਤਦਰੂਪਤਾ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਯਥਾ:-

ਜਨ ਨਾਨਕੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹੋਇਆ ਹਰਿ ਹਰਿ ਮਨਿ ਵੂਠਾ॥ {ਅੰਕ ੪੫੧}
ਬਾਂਹ ਪਕੜਿ ਠਾਕੁਰਿ ਹਉ ਘਿਧੀ.....॥ {ਅੰਕ ੭੦੪}
ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ॥ {ਜਪੁਜੀ,੩੮, ਪੰ.੮}

-ਸੰਥਿਆ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ,
ਪੋਥੀ ਪਹਿਲੀ, ਪੰਨਾ ੧੫੬-੧੫੭

3. ਨਾਮ ਜਪ ਦਾ ਤਰੀਕਾ

'ਜਪੁ' {ਸੰਸ:,ਜਪ੍=ਬੋਲਣਾ। 2.ਐਸਾ ਬੋਲਣਾ ਜੋ ਸੁਣੀਵੇ ਨਾ। ਪਾਠ, ਚੁਪ ਚਾਪ ਦਾ ਪਾਠ} ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣਾ, ਪਾਠ। ......ਜਪ ਕਰਨ ਦਾ ਭਾਵ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਟਨ ਮਾਤ੍ਰ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਮਸ਼ੀਨ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਆਵਾਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਸ਼ੀਨ ਨਿਰਜਿੰਦ ਹੈ, ਜਪਣ ਵਾਲਾ ਸਜਿੰਦ ਹੈ। ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਧਿਆਨ, ਜਪ ਕਰਦਿਆਂ, 'ਜਪ' ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਲ ਸੁਤੇ ਹੀ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਥੋੜਾ ਜਾਵੇ, ਚਾਹੇ ਬਹੁਤਾ। ਇਹੋ 'ਜਪੁ' ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ ਕਿ ਜਪ ਨਾਲ ਤਵੱਜੋ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਜਪੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵਲ ਮੋੜਾ ਖਾਵੇ।

...ਧਾਵਤੁ ਵਰਜਿ ਰਹਾਏ॥
{ਰਾਮ:ਮ:੧, ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ ੬੪}

ਇਸੇ ਲਈ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਜਪ ਸਮੇਂ ਜੇ ਮਨ ਦੌੜੇ ਤਾਂ ਓਸ ਨੂੰ ਵਰਜ ਵਰਜ ਕੇ ਜਪ ਦੇ ਲਕਸ਼ ਵਲ ਪਾਏ। ਫੇਰ ਜਿਸ ਤੇ ਮਨ ਬਾਰ ਬਾਰ ਜੁੜੇਗਾ, ਉਸ ਨਾਲ ਖਿੱਚ ਹੋ ਜਾਏਗੀ, ਇਹੋ ਖਿੱਚ ਮੇਲ ਕਰਾਵੇਗੀ।......

ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਪੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ ਭਾਵ ਵਿਚ ਦਿਲ ਦੇ ਕੇ ਜਪ ਕਰੇ ਯਾ ਜਪ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹੇ ਤਾਂ ਮਨ ਦੀ ਤਵੱਜੋ, ਜੋ ਖਿੰਡੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਜਪੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਪਏ ਤੇ ਉਸ ਇਕੋ ਉਤੇ ਪਵੇ।......

ਧਿਆਨ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਨਾਮ ਦਾ ਜਪ ਹੈ, ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਚੇਤੇ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਕਹੋ, ਸੁਰਤ ਕਹੋ, ਮਨ ਕਹੋ ਅੰਦਰਲੇ ਨੇ ਤਵੱਜੋ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਨੇ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦੀ ਸੁਰਤ ਅੰਤਰ-ਮੁਖਿ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤ ਧਿਆਨ ਹੋੜ ਕੇ ਉਸ ਇਕ ਤੇ ਕਾਇਮ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਐਉਂ ਉਸ ਦੀ, ਜੋ ਅੰਦਰੇ ਹੈ, ਲੱਖਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣੀ ਹੈ, ਜੋ ਮਨ ਬੁਧਿ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੀ ਭੁੱਲ ਕਰਕੇ ਲਖਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦਾ, 'ਯਾਦ' ਨਾਲ ਲਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।......

ਦਾਨਿਆਂ ਨੇ ਕੁਛ ਖਿਆਲ ਜਪ ਦੀ ਸਫ਼ਲਤਾ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:-

1. ਜਪ ਲਈ ਸਥਾਨ, ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਹੋ ਸਕੇ ਸੁੱਛ ਹੋਵੇ, ਤੇ ਜਿੰਨਾਂ ਏਕਾਂਤ ਮਿਲ ਸਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

2. ਸਰੀਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਯਾ ਪੰਜ ਇਸ਼ਨਾਨੇ ਨਾਲ ਸੁੱਛ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਜੇ ਸਰੀਰ ਝੱਲ ਸਕੇ ਤਾਂ।

3. ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਵਲੋਂ, ਮਨ ਜਪ ਵੇਲੇ, ਚੁੱਪ ਹੋਵੇ।

4. ਜੋ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ, ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਜਪ ਯਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਸਮਝ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਹੋਵੇ।

5. ਮਨ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹੇ। ਜੋ ਜਪ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਲਖਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਤਵੱਜੋ ਉਠ ਉਠ ਕੇ ਹੋਰ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵਰਜ ਵਰਜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਭਾਵ ਤੇ ਰੱਖੇ।

6. ਚਿਰ ਤੀਕ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤਿ ਅਭਿਆਸ ਕਰੇ।

7. ਵੇਲਾ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਹੈ। ਉਂਞ ਨਾਮ ਜਪਣੇ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹੈ। ਖ਼ਾਸ ਕਰ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀਆਂ ਲਈ, 'ਵਿਹਲ ਦੇ ਵੇਲੇ' ਨਾਮ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਉੱਤਮ ਵੇਲੇ ਹਨ।

8. ਕਈ ਤਬੀਅਤਾਂ ਨੂੰ ਸਵੇਰ-ਸਾਰ ਏਕਾਂਤ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਸੈਰ ਕਰਨ ਨਿਕਲਿਆਂ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਯਾ ਸਿਮਰਨ ਜਪ ਕਰਨਾ ਵਧੇਰੇ ਸੁਖਦਾਈ ਤੇ ਰਸਮਯ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲੈਣਾ ਉਚਿਤ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਿਜ਼ਾਜ਼ ਤੇ ਤਾਕਤਾਂ ਇਕ ਤੁੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਰੋਟੀ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਘਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਵਿਹਲਿਆਂ ਵਾਲੀ ਝਾਲ ਨਹੀਂ ਝੱਲ ਸਕਦੇ। ਸੋ ਹਰ ਸਜਣ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦੀ ਘਾਲ ਚਾਹੀਏ, ਪਰ ਸਹਿਜ ਰੰਗ ਵਿਚ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਮਾਰਗ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ 'ਸਹਜ' ਹੈ।

ਕੁਛ ਪੱਥ (ਪ੍ਰਹੇਜ਼) ਭੀ ਲੋੜੀਦੇ ਹਨ:-

1. ਭੁੱਖੋਂ ਵੱਧ ਖਾਣਾ 2. ਨੀਂਦੋਂ ਵੱਧ ਸੌਣਾਂ 3. ਆਲਸ ਵਿਚ ਹੋਣਾ 4. ਮਨ ਨੂੰ ਵਿਖੇਪ ਵਿਚ ਪਾਉਣਾ 5. ਸਰੀਰਕ ਲੋੜ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਸੌਣਾਂ।

ਪਾਠ ਤੇ ਜਪ ਤ੍ਰੈ ਹਨ:-

1. ਬਾਣੀ ਦਾ- ਜੈਸੇ ਨਿਤਨੇਮ ਦੀ ਬਾਣੀ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਆਦਿਕ।

2. ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਦਾ- '੧ਓ' ਤੋਂ 'ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਤਕ ਯਾ 'ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ' ਤਕ।

3. ਨਾਮ- 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਹੈ ਜਪਿ ਹਉਮੈ ਖੋਈ।' {ਭਾਈ ਗੁ: ਵਾਰ ੧੩-੨}

ਨਾਮ ਪਹਿਲੋਂ ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਜਪੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਜਪੁ' ਕਹੀਦਾ ਹੈ (ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਪੁ ਦੇ ਅਰਥ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਭੀ ਹੈ, ਪਰ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ 'ਜਪੁ ਹੈ ਰਸਨਾ ਨਾਲ' ਤੇ 'ਸਿਮਰਨ ਹੈ ਮਨ ਨਾਲ' ਜਾਪ ਕਰਨਾ)। ਫਿਰ ਇਹ ਸੂਖਮ ਹੋ ਕੇ ਅੰਦਰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਵਿਚ ਗਿਆਂ ਇਸ ਨੂੰ 'ਸਿਮਰਨ' ਕਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਭੁੱਲਦਾ ਨਹੀਂ, ਆਪੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਇਕ ਸੰਗੀਤਕ ਭਾਵ ਵਾਂਙੂ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ 'ਗੁਰਮੁਖਿ ਰੋਮਿ ਰੋਮਿ ਹਰਿ ਧਿਆਵੈ' (ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ ੨੭, ਪੰ. ੯੪੧) ਕਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਨਾਮੀ ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਹੋ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ 'ਬਨਿ ਤਿਨਿ ਪਰਬਤਿ ਹੈ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ' (ਗਉ: ਸੁਖ:,੨੩-੨) ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੋ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾਮ ਜਪ ਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ, ਵੀਚਾਰ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਬਾਣੀ ਮਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਾਵਾਂ ਵਿਚ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਸਲਾਹ ਵਿਚ, ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਪੁ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਿਤਨੇਮ ਪਾਠ ਰਖਿਆ।

ਬਾਣੀ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ:-

ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਤੇਰੀ ਉਤਰਸਿ ਮੈਲੁ॥
{ਗਉ:ਸੁਖ:,੧੯-੭}

ਬਾਣੀ ਲਕਸ਼ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਮ ਪੈਦਾ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਨਾਮ ਲਕਸ਼ ਵਿਚ ਜੋੜਦਾ ਹੈ, ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਨਿਰਮਲ ਹੋਏ ਮਨ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲੁਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਬਾਣੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ:-

ਵਿਸਰੁ ਨਾਹੀ ਦਾਤਾਰ ਆਪਣਾ ਨਾਮੁ ਦੇਹੁ॥
ਗੁਣ ਗਾਵਾ ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ ਨਾਨਕ ਚਾਉ ਏਹੁ॥ {ਅੰਕ੭੬੨}

-ਸੰਥਯਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ,
ਪੋਥੀ ੧-੩੪ ਤੋਂ ੩੭

ਨਾਮ ਰਸੀਏ ਦੀ ਛੁਹ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਉਪਕਾਰ ਮੂਰਤੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਈ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਪਹਿਲੀ ਮਿਲਣੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੂਬਹੂ ਸਾਮਰਤਖ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਆਇਆ ਤੇ ਉਹ ਰਸ ਜੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਰਸਕ ਛੁਹ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਿਆ ਮੁੜ ਤਾਜ਼ਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਜੀ ਕਰ ਆਇਆ ਕਿ ਨਿਮਾਣੀ ਜਿਹੀ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਟ ਕਰਾਂ। ਉਹਨਾਂ ਜੋ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਉਹ ਰਿਣ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਮੈਂ ਉਤਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸਿਵਾਇ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਸ਼ੁਕਰ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਦਿਆਂ ਤੇ ਬਸ:-

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਜ਼ੀਰ ਹਿੰਦ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿਚ ਉਪਰਲੀ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਮਿਲਨ ਲਈ ਗਿਆ। ਪਉੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਲੰਘਿਆ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ ਫਤੇਹ ਬੁਲਾਈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਆਪ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖਾਲੀ ਕੁਰਸੀ ਡਠੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਠ ਕੇ ਹਥ ਜੋੜ ਫਤੇਹ ਬੁਲਾ ਕੇ ਉਸ ਖਾਲੀ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਬੈਠਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋਈ। ਮੈਂ ਓਥੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲਗਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੋਨਾਂ ਕੰਨਾਂ ਤੋਂ ਪਗ ਜਰਾ ਉਚੀ ਕਰਕੇ ਦੋਵੇਂ ਕੂਹਣੀਆਂ ਮੇਜ਼ ਤੇ ਰਖ ਕੇ ਪੂਰੀ ਤਵਜੋਂ ਨਾਲ ਗਲ ਸੁਨਣ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਾਲੀ ਪੁਜੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਲ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਤਕਿਆ ਤੇ ਮੂੰਹੋਂ ਮਿਠਾਸ ਭਰੇ ਲਫਜ਼ ਨਿਕਲੇ 'ਜੀ ਆਇਆਂ ਹੁਕਮ ਕਰੋ',

ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜੀ ਇਕ ਸੰਸਾ ਨਵਿਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਹਾਂ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ:- ਕਹੋ ਜੀ, ਸੰਸਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਵਿਰਤ ਕਰੇਗੀ, ਆਪਾਂ ਰਲਕੇ ਵਿਚਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ।

ਉਂਞ ਤਾਂ ਸੰਸਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰੀਏ ਜਾਂ ਸੁਣੀਏ ਤਾਂ ਮਨ ਨੂੰ ਮੈਲ ਲਗਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਪਿਛੋਂ ਧੋਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਪਰ ਇਹ ਸਾਡੇ ਸਿਰ ਕਰਜ਼ਾ ਹੈ ਜੋ ਉਤਾਰਨਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ।

ਦਾਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜੀ ਬੜੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਸੰਸਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦਾਸ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਮਿਲੇ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਾਸ ਨੇ ਅੰਮਰਤ ਛਕਿਆ। ਨਿਤਨੇਮ ਵੀ ਨਿਭਾਇਆ ਪਰ ਅਜੇ ਤਕ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਕਿਉਂ? ਕੀ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹਾਂ?

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ- ਭਾਈ ਹਟਵਾਣੀਏ ਨੂੰ ਰਾਸ ਪਾ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਆਪਣੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਰਾਸ ਨੂੰ ਵਧਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਗਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਅੰਮਰਤ ਛਕਣ ਵੇਲੇ ਨਾਮ ਦੀ ਰਾਸ ਦਿਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਵਧਾਉਣਾ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਵਧਾਇਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਜਾਂ ਇੰਝ ਕਹੋ ਕਿ ਉਸ ਰਾਸ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਵਧਾਉਣਾ ਸੀ।

ਇਕ ਕਿਤਾਬ ਮੇਜ਼ ਤੇ ਪਈ ਸੀ, ਉਠਾ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਸ ਨੂੰ ਉਤਾਹ ਚੁਕਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੋ ਤਰੀਕੇ ਹਨ ਇਕ ਤਾਂ ਝਟਕਾ ਮਾਰੋ ਤੇ ਉਤਾਂਹ ਲੈ ਜਾਉ। ਇਸ ਨਾਲ ਜ਼ੋਰ ਬਹੁਤਾ ਲਗੇਗਾ ਤੇ ਵਕਤ ਘਟ ਲਗੇਗਾ ਦੂਜਾ ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉਤਾਂਹ ਚੁੱਕੀ ਜਾਓ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ੋਰ ਘਟ ਲਗੇਗਾ ਵਕਤ ਬਹੁਤਾ ਲਗੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸਹਿਜ ਜੋਗ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਲਗੇ ਚਲੋ ਤੇ ਅਭਿਆਸ ਵਧਾਓ। ਕਾਹਲੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ। ਮੈਂ ਕਈ ਸਾਧੂ ਦੇਖੇ ਹਨ ਜਿਨਾਂ ਕਾਹਲ ਕੀਤੀ, ਦਿਮਾਗ ਤੇ ਅਸਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਸੋ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਵੋ, ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ ਤੇ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਅਭਿਆਸ ਕਰੀ ਚਲੋ। ਉਠਣ ਲਗਿਆਂ ਕਹਿਣ ਲਗੇ। ਚਮਗਿਦੜ ਦੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਆਖਿਆ ਭਈ ਐਸ ਟਾਹਣੀ ਮੈਂ ਲਟਕਿਆ ਹਾਂ ਓਸ ਟਾਹਣੀ ਤੂੰ ਲਟਕ ਪਉ, ਭਈ ਜੇਹੜਾ ਕੰਮ ਅਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਕਰੀ ਚਲੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੁਸੀਂ ਕਹੀ ਚਲੋ। ਇਹ ਲਫਜ਼ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਕੰਨਾ ਥਾਣੀਂ ਲੰਘ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਉਤਰ ਗਏ ਤੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਯਤਨ ਦੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੇ ਉਚਾਰ ਪਰਤੀਤ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਨਾਲੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਅਨੋਖਾ ਜਿਹਾ ਪਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਰਸ ਤੇ ਸਵਾਦ ਅਮਿਤ ਸੀ ਜੋ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਜਾਂ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਦੁਨੀਆਵੀ ਰਸਾਂ ਤੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਵਧ ਸੀ ਅਤੇ ਅਕਹਿ ਸੀ। ਸ਼ੁਕਰ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਆਗਿਆ ਲਈ। ਪਉੜੀਆਂ ਉਤਰਦਿਆਂ ਬਜਾਰ ਵਿਚ ਤੁਰਦਿਆਂ ਫਿਰਦਿਆਂ ਘੰਟਿਆਂ ਬਧੀ ਇਹ ਰਸ ਭਰਪੂਰ ਪਰਵਾਹ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ।

ਵਾਹ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵਾਹ। ਗੁਰੂ ਕੇ ਲਾਲ ਵਾਹ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਾਲੇ ਵਾਹ!

ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ

ਰਸਕ ਬੈਰਾਗੀ ਦਰਸ਼ਨ ਡਿਠਾ
ਠੰਡ ਅਨੋਖੀ ਆਈ
ਪਿਆਰ ਸਿਦਕ ਦੀ ਰੌ ਚਲਦੀ
ਤੱਕ ਸੁਰਤ ਗਈ ਠਹਿਰਾਈ
ਠਹਿਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਦਾ
ਆ ਵਸਿਆ ਤੇ ਸਜਿਆ
ਪ੍ਰੀਤ ਵੀਣਾ ਦਾ ਨਗਮਾਂ ਮੇਰੀ
ਰਗ ਰਗ ਗਿਆ ਸਮਾਈ
ਨਾਮ ਖੁਮਾਰੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਜੋ
ਆਈ ਸੀ ਦਿਲ ਮੇਰੇ
ਸ਼ਾਲਾ ਮੁੜ ਉਹ ਫੇਰ ਪਵੇ
ਅਜ ਮੇਰੀ ਰਾਮ ਦੁਹਾਈ

ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਪੱਤਾ ਰੁਖ ਦਾ,
ਅਸਮਾਨੀ ਲਹਿ ਲਹਿ ਕਰਦਾ ਏ
ਕੋਮਲ ਸਾਵਾ ਜੋਬਨ ਵਾਲਾ
ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਹ ਭਰਦਾ ਏ
ਝੋਲਾ ਝਖੜ ਜੇ ਲੱਗ ਜਾਵੇ,
ਟੁੱਟ ਜਾਵੇ ਉਹ ਡਾਲੀ ਤੋਂ
ਵਿਛੜ ਕੇ ਜੀਵਨ ਛੁਹ ਨਾਲੋਂ,
ਜਾ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਰੁਲਦਾ ਏ
ਮੈਂ ਨਾ ਵਿਛੜਾਂ ਜੋਤੀ ਨਾਲੋਂ,
ਜੋ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਸਮਾਈ ਏ
ਵਿਛੜ ਕੇ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਰੁਲਣਾ,
ਇਹ ਵੀ ਕੋਈ ਦਨਾਈ ਏ
... ...

ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਰੀਝਾਵਾ
ਤੇ ਮਨ ਚਿੰਦਿਆ ਫਲ ਪਾਵਾਂ,
ਵਿਛੜੀ ਹੋਈ ਕੂੰਜ ਚਿਰਾਂ ਦੀ
ਡਾਰ ਕਿਵੇਂ ਰਲ ਜਾਵਾਂ,
... ...

-ਖੇੜਾ ਜੂਨ 1981 'ਚੋਂ

5 ਜੁਲਾਈ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬ

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਤਪੁਰਸ਼ ਬਾਬਾ ਬੁਢਾ ਜੀ ਦੇ ਵਰ ਸਦਕਾ 'ਦਲ ਭੰਜਨ ਗੁਰ ਸੂਰਮਾ' ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸੰਮਤ ੧੬੫੨ ਹਾੜ ਵਦੀ ੧ (19 ਜੂਨ 1595) ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕੀ ਵਡਾਲੀ ਵਿਖੇ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਦੀ ਕੁਖੋਂ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਪੰਚਮ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਕਲੌਤੀ ਸੰਤਾਨ ਸਨ। ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦ ਗੱਦੀ ਤੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਸੀ। ਜਹਾਂਗੀਰ ਮੁਤੱਸਬੀ ਹੁਕਮਰਾਨ ਸੀ ਤੇ ਅੱਯਾਸ਼ ਵੀ ਸੀ। ਨੂਰਜਹਾਂ ਜੋ ਕਿ ਉਸਦੀ ਫੌਜ ਦੇ ਇਕ ਜਰਨੈਲ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਰੂਪ ਤੇ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ੜਅੰਤਰ ਤਹਿਤ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਮਰਵਾਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਨੂਰਜਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਲਿਕਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਰਾਬ ਤੇ ਸ਼ਬਾਬ 'ਚ ਗੁਆਚੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਨੂਰਜਹਾਂ ਹੀ ਚਲਾਉਂਦੀ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਕਿਰਦਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਤੋਂ ਧਰਮ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਨਾ ਅਤੇ ਇਨਸਾਫ ਪਸੰਦੀ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਣਾ ਫਿਜ਼ੂਲ ਗਲ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਹੀ ਇਹ ਹੋਣੀ ਵਾਪਰੀ ਸੀ ਜਦ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਪੁੰਜ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਤੁਜ਼ਕੇ ਜਹਾਂਗੀਰ' ਵਿਚ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਝੂਠ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਵੱਡਾ ਮਲਾਲ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਹਿਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸਨੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਪੁੰਜ ਨੂੰ ਤੇ ਤਤੀ ਤਵੀ ਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿਤਾ ਪਰ ਇਸਦੇ ਅੰਜਾਮ ਤੋਂ ਬੇਖ਼ਬਰ ਰਿਹਾ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੱਦੀਨਸ਼ੀਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲਾ ਉਪਰਾਲਾ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਬੁੰਗੇ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਮੇਰੀ ਭੇਟਾ ਚੰਗਾ ਸ਼ਸਤਰ ਤੇ ਜਵਾਨੀ' ਨਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ। ਨਤੀਜਤਨ ਸਿੱਖ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀ ਫੌਜ ਇਕਠੀ ਹੋਈ ਜਿਸ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਦਸ ਦਿਤਾ ਕਿ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਵਧੀਕੀ ਤੇ ਮਨਮਾਨੀਆਂ ਦੇ ਅਮਲ ਦਾ ਜੁਆਬ ਉਸੇ ਭਾਸ਼ਾ 'ਚ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਚਾਰ ਜੰਗਾਂ ਹਕੂਮਤ ਨਾਲ ਲੜੀਆਂ ਤੇ ਜੇਤੂ ਰਹੇ। ਦਲ ਭੰਜਨ ਗੁਰ ਸੂਰਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੀ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਮੋੜ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸੀ। ਮਤਾਂ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੇ ਜ਼ਮਾਨਾ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ, ਪਾਠ-ਪੂਜਾ, ਲੰਗਰ ਛਕਣ ਜਾਂ ਉਦਾਸੀਨ ਜੀਵਨ-ਜੁਗਤ ਮਾਤਰ ਹੀ ਨਾ ਸਮਝ ਬੈਠੇ। ਪਹਾੜਾਂ 'ਚ ਗੁਫ਼ਾਬੰਦ ਧਰਮ ਜਾਂ ਡੇਰਿਆਂ ਦੇ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਵਰਤਾਰਿਆਂ 'ਚ ਪਨਪਦਾ ਧਰਮ ਦੇਸ਼-ਕੌਮ-ਸਮਾਜ ਦੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਦਾਸੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸ੍ਵੈ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਸਵਾਰਥਾਂ ਤਕ ਹੀ ਮਹਿਦੂਦ ਹੈ। ਚਾਰ ਉਦਾਸੀਆਂ ਧਾਰਣ ਕਰਕੇ ਜਨ-ਜਨ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਜ਼ਾਬਰ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਧਰਮ ਦੇਸ਼-ਕੌਮ-ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਚੇਤੰਨ ਧਰਮ ਹੈ। ਦੇਸ਼-ਕੌਮ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ 'ਚ ਜਦ ਜ਼ੁਲਮ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਪਸਾਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੰਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਵੀ ਕਹਿਰ ਵਰਤਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਧਰਮ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਪੁਰਸ਼ ਇਸ ਜ਼ੁਲਮੋਂ-ਓ-ਕਹਿਰ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬ ਨੂੰ ਇਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ 'ਚ ਦੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਬਦੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ 'ਚ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦਾ ਤੱਤ ਵੀ ਜੋੜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ, ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰ ਧਰਮ ਨੂੰ ਇਕ ਮੀਰੀ ਜਥੇਬੰਦਕ ਰੂਪ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸਦੇ ਧੁਰ ਵਿਚ ਪੀਰੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਕਾਇਮ ਹੈ।

9 ਜੁਲਾਈ: ਸ਼ਹੀਦੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ

ਲੇਖਕ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਭੱਟ ਦੀ ਰਚਨਾ 'ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਲਾਸ' ਮੁਤਾਬਕ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਿੱਖ ਜਰਨੈਲ ਬਲੂ ਰਾਓ ਦਾ ਪੋਤਾ ਸੀ। ਬਲੂ ਰਾਉ ਦੇ ਪੁਤਰ ਮਾਈਦਾਸ ਨੇ ਦੋ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਪਹਿਲੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਪੇਟੋਂ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਮੁਤਾਬਕ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ 12 ਭਰਾ ਸਨ ਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮਰਪਿਤ ਸਨ। ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਂ ਮਨੀ ਰਾਮ ਸੀ, ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸਤਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਏ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ 'ਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਮਿਲੀ। ਵਿਆਹ ਉਪਰੰਤ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਘਰ ਰਹਿ ਆਪ ਫਿਰ ਕੀਰਤਪੁਰ ਗੁਰੂ ਚਰਣਾਂ 'ਚ ਆ ਬਿਰਾਜੇ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਏ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਆਪ ਸਦਾ ਸੰਗ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਆਪਨੇ ੧੭੪੫ ਬਿਕ੍ਰਮੀ 'ਚ ਹੋਏ ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਯੁਧ 'ਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਅਨੰਦਪੁਰ 'ਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਭੱਟ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਦੀ ਕਰਣੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ:

ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਆਲਸ ਕੂੰ ਤਿਆਗੈ। ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਨਿਸਿ ਰਹਿੰਦੀ ਜਾਗੈ।
ਨਿਤਪ੍ਰਤਿ ਮਨੀਆ ਮੱਜਨ ਕਰੈ। ਪਦ ਪੰਕਜ ਗੁਰ ਮਸਤਕ ਧਰੈ।
ਨਿਸ ਦਿਨ ਕਰ ਸੇਵਾ ਮਨ ਮਾਂਜੇ। ਅੰਧੇਰੀ ਬਦ ਨਾ ਦੇਖੇ ਝਾਂਜੇ।
ਸੇਵਾ ਹਰੀ ਜੁਧ ਮਹਿ ਆਗੈ। ਹੋਇ ਕਾਇਰ ਨਹਿ ਪੀਛੈ ਭਾਗੈ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਆਪਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਦੀਵਾਨਗੀ ਦਾ ਪਦ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਸਮੇਂ ਆਪਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮਨੀ ਰਾਮ ਤੋਂ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਬਣੇ। ਲੋੜਮੁਜਬ ਇਥੋਂ ਹੀ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਨੂੰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੀ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਭੇਜਿਆ ਜਿਥੇ ਕਿ ਅਨਮਤੀਏ ਆਪਣੀ ਮਨ-ਮਰਜੀ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਚਲਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਥੇ ਗੁਰ-ਮਰਿਆਦਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੁਚੱਜਾ ਕੀਤਾ। ਜੰਗਾਂ ਜੁਧਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੰਜ ਪੁਤਰਾਂ ਨੇ ਬਾਕੀ ਸਿੰਘਾਂ-ਸੂਰਮਿਆਂ ਸੰਗ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੇ ਜਾਮ ਪੀਤੇ। ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਵਿਖੇ ਜਦ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਉਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਉਚਾਰੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਵਨ ਸਰੂਪ ਦੇ ਲਿਖਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਆਪਨੇ ਕੀਤੀ। ਇਥੋਂ ਫਿਰ ਆਪਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਸਾਖੀ ਤੇ ਦਿਵਾਲੀ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਫਿਰ ਤੋਂ ਆਪਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ 'ਚ ਬੜੀ ਧੂਮਧਾਮ ਨਾਲ ਮਨਾਏ ਜਾਣ ਲਗੇ। ਇਥੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਬੰਦਈ ਖਾਲਸਾ ਤੇ ਤੱਤ ਖਾਲਸਾ ਦੇ ਝਗੜੇ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਨੇ ਨਿਪਟਾਇਆ। ਆਪ ਚੂੰਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੁਚਾਰੂ ਰੂਪ ਨਾਲ ਚਲਾ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਪੰਥ ਵਿਰੋਧੀ ਤਾਕਤਾਂ ਲਈ ਆਪ ਸਿਰਦਰਦੀ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਆਖਰ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਦੀਵਾਲੀ ਮੌਕੇ ਜਜ਼ੀਏ ਦੀ ਰਕਮ ਨਾ ਤਾਰਨ ਕਾਰਨ ਆਪਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਝੂਠੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾਕੇ ਵਕਤ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ੧੭੯੧ 'ਚ ਆਪਦੇ ਬੰਦ ਬੰਦ ਕਟ ਕੇ ਆਪਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਵਡ ਪਰਵਾਰੀ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਸੂਰਬੀਰ ਯੋਧੇ, ਗਿਆਨੀ, ਕਥਾਵਾਚਕ, ਤੇ ਲੇਖਣੀਕਾਰ ਸਨ, ਅਜ ਸ਼ਹੀਦ ਦੇ ਰੁਤਬੇ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਪਰ ਦਿਲ ਹਿਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਇਸ ਸ਼ਹਾਦਤ ਨੂੰ ਤੇ ਕੋਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਹੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਤੇ ਧੰਨ ਹਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ-ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ।

❖ **ਮਨਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੋਨੀ**, 9891591206

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਕਦਮ

ਗਰੈਜੂਏਸ਼ਨ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਲਾਜ਼ਮੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵੱਲੋਂ ਅਕਾਦਮਿਕ ਸ਼ੈਸ਼ਨ 2012-13 ਤੋਂ ਗ੍ਰੈਜੂਏਸ਼ਨ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੋਰਸਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਮੁਢਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੂਸਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਇਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਾਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਦਾਖਲਾ ਲੈਂਦੇ ਸੀ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਦਸਵੀਂ/ਬਾਰ੍ਹਵੀਂ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਹਿਸਟਰੀ ਐਂਡ ਕਲਚਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਲੈਣ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਉਪਰਾਲਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ, ਪਾਠ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ, ਭਾਸ਼ਾ ਫੈਕਲਟੀ ਅਤੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਸਮੂਹ ਮੈਂਬਰ ਵਧਾਈ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਅਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਇਥੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀਕਰਨ ਦੇ ਇਸ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਸਮੁੱਚੀ ਦੁਨੀਆਂ ਹੱਥ ਧੋ ਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਲੋੜ ਕਿਉਂ ਪਈ? ਬੇਸ਼ੱਕ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਖੇਤਰੀ/ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹਾਸ਼ੀਏ ਵੱਲ ਧਕੇਲਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉਥੇ ਇਸ ਨੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਵਰਗ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਰਬੰਗੀ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਚਿੰਤਤ ਅਤੇ ਚੇਤੰਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੋਮੇ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਇਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਭੂਮਿਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੁਲਕ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸੋਮੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ 20 ਫੀਸਦੀ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਕਨੀਕੀ ਜੁਗਾੜ ਜਾਂ ਢਾਂਚਾ 16 ਫ਼ੀਸਦੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸੋਮੇ 64 ਫ਼ੀਸਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਰਬਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਯੋਗਦਾਨ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੋਤ ਜਾਂ ਸੋਮਿਆਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖੋਜ ਇਹ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਸਿਰਫ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਨਹੀਂ। ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਚਾਈ ਪਈ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਮੁਲਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ।

ਇਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਦੂਸਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਤੋਂ ਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਉਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦਸਵੀ ਜਾਂ ਬਾਰ੍ਹਵੀਂ ਤੱਕ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਹੁੰਦੀ (ਇਥੇ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਵੀ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਮਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸਗੋਂ ਇਹ ਇਕ ਖਿੱਤੇ ਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਭਾਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਬੁਲਾਰਾ ਅਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਚੁਗਿਰਦੇ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚੋਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ।) ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਭਾਵਕ ਸਾਂਝ ਦੀ ਸਿਰਜਕ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਤੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਉਣਗੇ। ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਨਿੱਜੀ ਅਨੁਭਵ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸੰਨ 1984 ਵਿਚ ਬਤੌਰ ਰਿਸਰਚ ਸਕਾਲਰ ਓਸਮਾਨੀਆ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ. ਕਰਨ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੇਲਗੂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਸਾਈਨ ਬੋਰਡ, ਬੱਸਾਂ ਦੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਰੂਟ ਪਲੇਟਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਬੜਾ ਅਜੀਬ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਗੁਆਚੇ ਬੰਦੇ ਵਰਗੀ ਲਗਦੀ ਸੀ ਜੋ ਨਾ ਬੋਲ ਕੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਲਿਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਦਾ ਥਹੁ ਪਤਾ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਕੰਮ ਚਲਾਊ ਤੇਲਗੂ ਲਿਖਣੀ-ਪੜ੍ਹਨੀ ਸਿੱਖ ਲਈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਾਰਾ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਆਪਣਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗਾ। ਮੇਰੀ ਇਹ ਪੱਕੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇਕ ਸਾਲ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਬੋਰਡ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਰੇਹੜੀ ਤੋਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਭਾਅ ਪੁੱਛਣ ਜੋਗੇ ਹੀ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਮੁਢਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਹਿਲੂ ਸਾਧਨੀ ਹੈ। ਮੁਢਲੀਆਂ ਸਹਾਇਕ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਦੇ ਵਸੀਲੇ ਵਾਲੀ ਸਾਂਝ। ਇਹ ਲੋੜਾਂ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥਕ ਵੀ। ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹੋਈ ਖੋਜ ਇਹ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ ਦੀ ਤਕੜੀ ਨੀਂਹ ਹੀ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਸਹਾਇਕ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਾਲਸਟਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਖੋਜ ਇਹ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਫਿਨੀਸ਼ੀ ਸਿੱਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਵੀਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਵੀਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪਕੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਬਿਹਤਰ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੀ ਸਵੀਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ। ਫਿਲੀਪੀਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵੀ ਇਹੀ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਹੀ ਚੰਗੀ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਮੁਹਾਰਤ ਆਪਣੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਬਿਹਤਰ ਸੀ। ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦੀ ਤਕੜੀ ਪਕੜ ਦੂਸਰੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਹੀ ਵਾਪਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਰਸਮੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਚਾਰ ਕਲਾ ਕੌਸ਼ਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ- ਸੁਣਨਾ, ਬੋਲਣਾ, ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਤੇ ਲਿਖਣਾ। ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਕਲਾ ਕੌਸ਼ਲ ਤਾਂ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਬੁਲਾਰਾ ਅਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰਸਮੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਦੂਜੇ ਦੋ ਕਲਾ ਕੌਸਲ ਸੁਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਸਮੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮੁਢਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਇਕ ਅਹਿਮ ਪੱਖ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਪੱਖ ਪਦਾਰਥਕ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਅਰਥਾਤ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਸੰਚਾਰ ਅਤੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਲਾਮਤੀ ਦੀ ਤ੍ਰਿਵੈਣੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤੀ ਵਾਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਹੀ ਸੰਤੁਲਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਅਲੱਗ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਗ੍ਰੈਜੂਏਸ਼ਨ ਪੱਧਰ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਉਪਰੰਤ ਬਹੁਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਪਣਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਕਾਰਜ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਮੁਹਾਰਤ ਸਹਾਇਕ ਸਿੱਧ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

(ਬਾਕੀ ਪੰਨਾ 11 ਤੇ)

Birth Anniversary : 5th July

The Sixth Master Har Gobind Nanak

❖ Prof. Puran Singh

The Affliction of the Soul of the People.

Guru Arjun Dev was cruelly tortured to death, to the sore affiliction of the soul of the whole people. The devotion they bore to their Master was deep and selfless. While they helplessly witnessed his cruel death, a curse arose from among them, both against the Moghal Empire and against themselves. Now that He had been tortured, of what use was life? Their prospect was annihilation : acceptance of which meant the eventual disappearance from this earth of the type of spiritual humanity created by the Master ; resistance to which meant sorrow, suffering, hunger, and death, for themselves and their children–but, so great was the love of the people for their true king, that all these ills must be endured. So great was now their indignation, that they felt everything they held dear–religion, song, home, love of child and wife–must be sacrificed, and their love for the Guru redeemed. For the first time in the centuries' long enslavement of the Indians by the hordes of barbarous invaders from the near West, there was resistance. Guru Har Gobind, driven by the curse and prayer of the people, unsheathed his shining sword, and declared a holy war against the unrighteous Empire of India. The fire that had come leaping from outside into the camp of peace must be quenched.

Ignorance of the preceding events has led many to believe that Guru Har Gobind waged a war of hatred against the Empire, thus compromising his ideals of spiritual humanity, which were of a life at peace with all creation. It is commonly forgotten that the Guru's heroism that appeared in his character, at this juncture, was not a heroism that kills and murders, but the heroism that dies with a glad heart. It is akin to the heroism of the Sati-woman who dresses herself in the most passionate colours when her husband and lover is dead. It certainly seems incongruous that her self-adornment at that moment should be one of joy and not of mourning; yet those beautiful colours are nothing but the symbol of that flame of devotion which will lead her presently to leap into fire that consumes the body. A similar pure resolution came to the whole Sikh people and to their leader, after the cruel death of Guru Arjun Dev. Theirs was the distinction of military uniform, the wearing of two swords, the riding on a charger, the defiance of mighty powers ; but how few they were, and was it not all the pathetic preparation of a Sati? This is the spirit of the Guru's declaration of war; the rest is mere dusty detail. Here out of the roots of life rises a new Bushido, a pure passion for death in love.

As of old, Bhai Buddha, the hoary-headed saint, placed before Har Gobind the Saili or Ribbon of Renunciation that Nanak wore and gave it to Angad, who gave it to Amardas, who gave it to Ramdas, who gave it to Arjun Dev. Har Gobind said to Bhai Budha, "No, give me two swords to wear instead." He saluted the Saili and put it by. The Master ordered all his men to wear swords, to keep horses, and to make arms : determining to take his disciples through blood and fire, since they wished it. When the command went forth, the disciples were already prepared; and they began bringing offerings of arms—arrows and swords and shields and bows to the Guru. The Sikh people was thence-forward dyed in passionate colours like the Sati-woman, and the whole Sikh world courted death in a spirit similar to the spirit of Yamato of Japan ; that is, not proposing to themselves any clear purpose, sacred or otherwise; but merely for the love that would not suffer them to live in inactivity and submission.

Alarmed by the new pomp of Har Gobind's court a few of the worldly-wise proffered counsel both to Mother Ganga and to old Sikhs like Bhai Buddha, that the Master should be persuaded not to adopt a dangerous militancy. Mother Ganga replied, "He is on the throne of Guru Nanak. His ancestors are with him. My son and his Master can do no wrong. All this is as Heaven ordaineth." Bhai Buddha, moved by the same counsellors or peace, again sought the presence of the Guru, to tell him that these war-like preparations would draw the wrath of the whole empire on their heads, and thus annihilate the Sikh nation. In reply, Guru Har Gobind merely looked at Bhai Buddha, who bowed down, saying, "Thou canst never err. All is right that thou doest." The Guru's mere glance intensified Bhai Buddha's reverence, rejuvenated his faith, and rekindled the passion of his youth. Bhai Buddha, left behind when Guru Har Gobind went from Amritsar, knew no rest ; he breathed prayers to the empty air, conjured up the form of the Guru in imagination, and in Hari Mandar at his feet, singing love songs.

News of those doings soon reached the Emperor Jehangir, Chandu, the arch-enemy of the Sacred House, was still busy. There was now a good deal of evidence for a charge against Har Gobind, of rebellion. The refusal by Arjun Dev to pay the fine imposed on him, was remembered. Guru Har Gobind was at last summoned by the Emperor to Delhi. He came, and saw, and conquered Delhi by dint of his natural majesty. He began living at Delhi as the Emperor's guest. Whenever Jehangir went out into camp, there was a separate tent and camping ground for the Guru.

The False King and the True King.

We treasure a beautiful story of a Sikh of Agra who was a humble grass-cutter. The tents of the two kings being pitched side by side in the fields, the poor Sikh approached Jehangir's tent with an offering of two copper pice out of his wages, and desired to know where was "the True King." "Whom do you wish to see?" said Jehangir. "I want to see the True King," said the grass-cutter. "I am the king," said Jehangir. The grass-cutter placed his offerings before him, bowed down to him and rose and said : "O True King! save me thy slave from this sea of darkness, and take me into thy refuge of light that is All-Knowledge." On this the Emperor told him that he was not the king sought, and that the saviour's tent was pitched yonder. The grass-cutter hastily took back his offering, and went running to the Guru.

The queen, Nur Jehan, took a deep interest in the Guru, and had many interviews with him. Also, with the poor frequenting the place he was in much repute as a comforter. During these days, Jehangir fell ill; and, following the barbarous advice of his Hindu ministers, he invited his astrologers to tell

him of his evil stars that brought illness on him. These astrologers were heavily bribed by Chandu, who was always seeking to detach the Emperor from Guru Har Gobind. The astrologers accordingly prophesied that a holy man of God should go to the Fort of Gwalior and pray for his recovery from there. Chandu then advised the Emperor that Har Gobind was the holiest of men and should be sent to Gwalior. Jehangir requested Har Gobind to go ; and though he saw through the plot of his enemies, he left for Gwalior immediately. While Har Gobind was at Gwalior, great was the distress of his Sikhs at Delhi and at Amritsar, who suspected foul play at the part of Chandu. In fact, Chandu did write to Hari Das, the Commander of Gwalior fort, urging him to poison the Guru or kill him in any way—and promising a large reward. Hari Das was by that time devoted to the Master ; so he laid all these letters before him, who smiled and said nothing. The Guru met many other Rajahs who were prisoners in this fort, and made them happy.

When Jehangir at length recovered, he thought of Har Gobind again. Undoubtedly Nur Jehan, who evinced a disciple-like devotion to the Master, had something to do with his recall from Gwalior. However, the Guru would not go unless the Emperor agreed to set all the prisoners at the fort at liberty. The Emperor at last gave way ; and, on the personal security of the Guru, all the prisoners were released. The Guru was hailed at Gwalior as *"Bandi Chhor"*—the great deliverer who cuts fetters off the prisoners's feet and sets them free. There remains, in the historic fort at Gwalior, a shrine of the Bandi Chhor Pir, worshipped by Hindus and Mussalmans alike, where they have lit a lamp in memory of the event, and where a Mohammedan Faqir sits in hallowed memory of some great one of whom he knows only the name–*Bandi Chhor*. In the Panjab, in the daily prayers of the Sikhs, Guru Har Gobind is saluted as *Bandi Chhor*. Surely he carried this name from Gwalior to Amritsar!

Guru Har Gobind's Response to the Dhyanam of His Disciples

In Kashmir there lived a poor old Sikh woman named Bhag-Bhari. She was a great saint, and lived in complete dedication to the Guru. In the year when Guru Har Gobind was busy fighting near Amritsar with the forces of Shah Jehan, in a small skirmish, when Shah Jehan was only an heir apparent, this old woman, in her perfect Dhyanam, made a shirt of coarse cloth with yarn spun by her own hands. She stitched it herself, singing all the while the songs of the Beloved, and deluging the cloth with Dhyanam of love, as it trickled from her eyes in tears of ecstasy. "O God! Will my Beloved come and wear it! Will he honour his slave? O, how can he come this way? My Beloved, come to me now! These eyes are now to close for ever. May they once more behold Thy face!" Nameless feelings of love rose and sank in her veins. The garment was ready for the Master. He left the fight, and rode his charger with haste to Kashmir, knocked at her door, and said : "Give me my shirt ; good lady!" With tears in his eyes he donned the shirt of coarse cloth, as she had wept all those days for a glimpse of him.

This response of Guru Har Gobind to his disciples' inmost prayers and Dhyanam was continuous and unfailing. We read of his answer to the Dhyanam of a Mussalman lady, the daughter of a Qazi of Muzang—a suburb of Lahore, which was at that time provincial capital of the Panjab. A woman of great spiritual power, while a girl, she had become versed in mystic lore as it was preached in that neighbourhood by a leader of the Sikh-Moslem school, Mian Mir. Through Mian Mir, many followers of Har Gobind had already paid their homage to him. Wazir Khan, the influential Minister at the court of Emperor Jehangir, was one of the devotees of the Guru. The case of this great Mussalman lady was beset with exceptional difficulties. Her devotion for the Guru knew no bounds; even Mian Mir could not suppress her divine flame, but was forced to help her to find the Guru. By temperament she was the heroic soul, absolutely sincere and unwordly. No amount of prudential advice to conceal her spark of life by burying it deep in her bosom could prevail with her : she would live at his feet or die. She would express her Sikh opinions with the utmost frankness ; openly she condemned the hypocrisy of the Mussalman ; she praised the Master, and sang of his beauty and his saving love. Finally, she was condemned to death. But her inner gaze was fixed on her Master, and she knew he would come. Har Gobind made a daring response to seek her at night, took her from a window of the Qazi's house, with his own hands, and (like an intrepid lover) carried her off to Amritsar.

Come what may, let the kings be against him and let the worldly-wise renounce the Master. Let it be ridicule, public shame or even death—the Master must rescue his disciple. *Kaulan* is her holy Sikh name. The Guru provided her with a separate house ; and, while she lived, he extended to her his hospitality and kept her secure, under circumstances of great peril and difficulty, from the injury that comes to such as her from religious fanatics. Every morning the Master would go from the Golden Temple to Kaulan to nourish her soul with the Darshanam for which she pined day and night. The Master was a pilgrim every morning to the temple of her love.

Sain das, a devout Sikh, built a new house in his village near ferozepur, and would not occupy it unless the Master came and graced the room prepared for him. "Why not write to the Guru to come to us?" said his wife, who was sister to the holy consort of the Guru. "Oh, he knows all, what is the use of writing to him, when he hears the prayers of our hearts?" said Sain Das. Thereupon Har Gobind at Amritsar felt the divine pulling of the love and Dhyanam of his disciple, and went to him.

On this very journey, the Master went right up to Pili Bhit on the borders of Nepal in response to the love of a Sikh Saint, *Almast*—the "God-intoxicated" man.

The Sikhs left behind at Amritsar felt very keenly the pang of separation from the Master. Headed by Bhai Buddha, they commenced a divine service of Dhyanam. Every evening they would light torches and go in procession round the shrine, feeling the Master to be with them. On his return, he told Bhai Buddha how this devotion had attracted the Guru to the Golden Temple every evening. He blessed them ; saying that the night choir organized by Bhai Buddha would abide for ever at Hari Mandar, and that he should always be with it. The Sikhs still lead this choir round the Temple in his hallowed memory.

Har Gobind and Shah Jehan

Through the kind offices of Nur Jehan, Mian Mir, Wazir Khan, and others, Jehangir was induced to cause no injury to Guru Har Gobind or his Sikhs, in spite of the efforts of Chandu's party. But these had begun to inflame the mind of the heir-apparent Shah Jehan against the Guru, especially after that open skirmish with the hunt party of

Shah Jehan near Amritsar. Jehangir died suddenly in Kashmir, and Shah Jehan became Emperor of India. Shah Jehan must fight with the Guru, as the Guru had already openly challenged him. The various engagements between the imperial forces and the disciples of the Guru cover the whole lifetime of Har Gobind. The Sikhs always fought with a superhuman courage, and the Emperor's armies were worsted in all these affrays. The Guru finally left Amritsar and went to Kartarpur, and, after giving battle there, retired to the sub-montane parts of the North-eastern Panjab, where his son had already founded a town called Kiratpur. It is near this Kiratpur that Guru Tegh Bahadur later on purchased a site for his residence which he called Anandpur ; it provided a solitary retreat free from all outside disturbances.

Engaged in warfare with the Emperor of India, and liable always to be attacked unawares, Guru Har Gobind was never at a loss, never in haste, never afraid of results. The date of the wedding of his daughter, Bibi Viro, coincided with the first battle of Amritsar between the Guru and the Emperor. While the rest of the Guru's family escaped in time, his daughter Viro inadvertently remained on the upper floor of the house, which by nightfall was besieged by the Emperor's troops. Bibi Viro stayed alone undaunted in the house, and kept silent. When she saw a rescue party of the Sikhs coming, she refused to accompany them til they showed her father's rosary. She was then safely conveyed to the place where the rest of the family had taken refuge. While this turmoil was on, the Guru ordered that the wedding of this daughter should be duly celebrated that very night in a village at a distance of about seven miles at Amritsar, which was accordingly done, amid great rejoicings. Only at the bride's departure was the customary pathetic note struck, in the father's farewell message to his daughter. A daughter's marriage, with us in the Panjab, is full of rare pathos—surrounded as we have always been by danger and political turmoil. And Guru's message to his daughter is full of the tenderest feelings of a father towards his daughter.

The Master And His Disciples.

Thus he was, almost simultaneously, celebrating his daughter's marriage and busied with the grim business of fighting a hard battle and running to the rescue of his wounded disciples. Of this very time, it is related that two of his disciples were lying in blood, and that he went to them, wiped their faces, gave them water to drink, and caressed them, crying like a father : "O my Mohan! O my Gopal! Tell me what can I do for you." They replied, "O Master! the proof that God is, is that you are here. It was our prayer to see you with our eyes now closing for ever." "God bless you my friends," said he. "You have crossed the Ocean of illusion."

Still yonder at Kartarpur, on the river Bias, where she had been removed for safety, Kaulan lay ill. Her burning soul of love could not stay on earth in separation from her Master. Separated from him, she fell dangerously ill. Har Gobind found time to pay her a visit and, as he sat by the bedside of this his heroic disciple, she passed away. Singing, in the soft music of her closing eyes, the prayer of thankfulness, she fell asleep in the very arms of God.

There was yet another great soul waiting for him at his village, *Ramdas*, near Amritsar ; Bhai Buddha, who was preparing to leave this earth. Har Gobind hastened to his side. Bhai Buddha's whole soul leapt with joy on beholding the Master before beginning his last journey. The Guru said, "Bhai Buddha, thou hast seen the last five Masters and lived with them, and thy realization is great. Please give me some instructions." The Bhai replied, "Thou art the sun and I am only a firefly. Thou hast, out of thy infinite mercy, come to see me and to help me swim across the Sea of illusion. Touch me, touch me with thy hand, and bless me, O Master mine! Thou knowest all. Thou art the spiritual and temporal Protector of the holy. Thou art God, we all know ; but how thou playest the part of a holy man in these days, only God knows. Sustain me, and let me pass Death's door without suffering. Sustain my son Bhana, too, when I am gone and keep him at thy feet. Help me, O Lord! O Saviour of thy disciples!"

"Thou hast already entered the Realms of Immortals, brother!" said the Master, as he placed his hand on the forehead of his old disciple ; and Bhai Buddha passed on.

Where Har Gobind could not go, he made response in Dhyanam ; and, in fact, this response was continuous and unbroken amid all struggles of the outer life. Manohardas, a great saint, the great-grandson of Amardas , died at Goindwal. The Master plunged into deep prayer for him. As he came out of his Samadhi he said : "Mano-Har–stealer of the heart! Triumph! triumph for him! Great saint of God!"

Guru Har Gobind sent an invitation to Anand Rai (*King of Joy*), the son of Mano-Har of Goindwal. Anand Rai came ; and Har Gobind put his shoulder under the planquin on which Anand Rai was riding, and bore him a little distance. Anand Rai alighted, and bowed down saying, "Why dost thou treat me with so great a kindness? I am naught but the dust of thy holy feet. What if the bamboo grass grow very high? It can never equal the fragrance of the sandal-tree."

"Without service of his saints, man is a barren rock." said the Master. "In the service of his saints, he is God."

Guru Har-Gobind, though hunted by the imperial hordes and continually liable to sudden dangers from them, was always calm and collected. When Painde Khan, once the trusted general of Har Gobind, whom the latter had brought up from boyhood as his pet cavalier, turned against him, went over to the side of Shah Jehan, and reappeared as leader of a hostile army, the Guru rose early as ususal, and sang Japji and Anand songs. As he was chanting hymns and praying, his Sikh generals came in hot haste to inform him of the approach of the Moghal forces. The Guru said : "Be calm. There is nothing to be afraid of. All comes as our Creator wills." Once Painde Khan engaged in a pitched duel with Har Gobind. the ungreateful Painda uttered profane words to the Master, who replied, "Painde Khan, why use such words when the sword is in thy hand, and I give thee full leave to strike first?" Painde Khan, bending low, aimed a sword-blow at the Master, who avoided it. Again Painda Khan struck with similar result. Har Gobind was trying to play with his old and beloved servant, and, if possible, to awaken in him his original sense of fealty. But Painde Khan grew more and more angry and desperate ; his attack became deadly and Har Gobind dealt a blow under which he fell. From this blow he regained his old sense of discipleship ; and, as he lay dying, the Master took him in his arms, thereby readmitting him to grace. The death of Painde Khan is one of the most pathetic scenes in the life of Har Gobind. As he sat shading Painde Khan's face from the sun with his shield, he addressed him lovingly :— "O Painde Khan, thou art a Mussalman, repeat thy Kalma now,

ਨੀਤੀ ਵਾਰਤਾ

11 ਜੁਲਾਈ, 1912

ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਫਰਿਸ਼ਤਾ ਇਕ ਖੇਤ ਵਿਚ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਕਾਸਬੀ (ਜੁਲਾਹੇ) ਦੀ ਭਗਤੀ ਪਰ ਖੁਸ਼ ਹੋਕੇ ਪਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, ਆ ਤੈਨੂੰ ਬਹਿਸ਼ਤ ਵਿਚ ਲੈ ਚੱਲਾਂ। ਜੁਲਾਹਾ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਕਿਹਾ, ਲੈ ਮੇਰਾ ਲੜ ਫੜ ਲੈ ਅਰ ਚੁਪ ਕਰਕੇ ਉਡਿਆ ਆ। ਗੱਲ ਕੀ ਜੁਲਾਹੇ ਨੇ ਬਹਿਸ਼ਤਾਂ ਦੀ ਖੂਬ ਸੈਰ ਕੀਤੀ, ਫਰਿਸ਼ਤਾ ਫੇਰ ਬੀ ਕਈ ਵੇਰ ਓਸਨੂੰ ਬਹਿਸ਼ਤਾਂ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਾਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਜੁਲਾਹੇ ਦੇ ਢਿੱਡ ਵਿਚ ਗੱਲ ਪਚੇ ਕਿਕੂੰ? ਇਕ ਦਿਨ ਵਹੁਟੀ ਨੂੰ ਬੜੇ ਪਰਦੇ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਦੇਖ ਮੂਰਖੇ! ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੱਸੇਂ ਨਾਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਗੱਲ ਦੱਸਾਂ। ਜੁਲਾਹੀ ਨੇ ਬਾਪੂ ਦੀ ਸਹੁੰ ਖਾਕੇ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਕਾਸਨੂੰ ਦੱਸਨਾ ਹੈ, ਤਦ ਜੁਲਾਹੇ ਨੇ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਬਹਿਸ਼ਤ ਦੀ ਮੌਜ ਸੁਣਕੇ ਜੁਲਾਹੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਪਾਣੀ ਭਰ ਆਇਆ, ਆਖਣ ਲੱਗੀ, ਵੇ ਪੀਰਾਂ ਖੜਿਆ! ਮੈਨੂੰ ਬੀ ਨਾਲ ਲੈ ਚੱਲ। ਜੁਲਾਹੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੱਸੀਂ ਨਾਂ ਤੇ ਫਲਾਣੇ ਦਿਨ ਅਮੁਕੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਲੁਕ ਰਹੀਂ, ਜਦ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਪੈਰ ਫੜਦਾ ਦਿੱਸਾਂ, ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਲੱਤ ਨੱਪ ਲਵੀਂ ਤੇ ਛੱਡੀ ਨਾਂ, ਫੇਰ ਬਹਿਸ਼ਤਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਪਵਾਂਗੇ। ਜੁਲਾਹੀ ਦੇ ਢਿੱਡ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਲੱਗੀ ਫੁੱਲਣ, ਪਚੇ ਕੀਕੂੰ? ਰਾਤ ਤਾਂ ਕੱਟੀ, ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਧੀ ਨੂੰ ਚੱਕ ਦੱਸੀ, ਓਸਦੇ ਮੂੰਹ ਬੀ ਪਾਣੀ ਭਰ ਆਯਾ ਲਗੀ ਤਰਲੇ ਕਰਨ। ਅੰਮੀਂ! ਮੈਕੀ ਬੀ ਲੈ ਚੱਲ। ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਬੱਚੀ, ਫਲਾਣੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਲੁਕ ਵਹੀਂ, ਜਦ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬਾਪੂ ਦੀ ਲੱਤ ਫੜਾਂ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਫੜ ਲਈਂ। ਗੱਲ ਕੀ ਹੁਣ ਜੁਲਾਹੀ ਦੀ ਧੀ ਨੇ ਅਪਨੇ ਭਰਾ ਤੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਗੱਲ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ, ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਵਿਚ ਪਸਰ ਗਈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਬਹਿਸ਼ਤਾਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਬੈਠੇ।

ਉਹ ਦਿਨ ਆ ਗਿਆ, ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਪੱਥਰਾਂ ਰੁਖਾਂ ਦੇ ਉਹਲੇ 2 ਲੁਕਿਆ ਬੈਠਾ ਰਾਹ ਤਕ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਖੇਤ ਵਿਚ ਇਕ ਚਾਨਣ ਦਿੱਸਿਆ, ਅਰ ਜੁਲਾਹੇ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਲੱਤ ਫੜੀ, ਭੱਜਕੇ ਜੁਲਾਹੀ ਨੇ ਖਸਮ ਦੀ ਲੱਤ ਚਾ ਨੱਪੀ, ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਮਗਰ ਸਾਰਾ ਪਰਵਾਰ ਲਟਕ ਪਿਆ, ਫਰਿਸ਼ਤਾ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜੀਉਂਦੇ ਜੰਜੀਰ ਨੂੰ ਉਡਾਈ ਲਈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਡਾਢੇ ਉਤਾਵਲਿਆਂ ਦਾ ਜੀ ਬਹਿਸ਼ਤਾਂ ਦੇ ਮੇਵਿਆਂ ਤੇ ਮੌਜਾਂ ਦੀ ਆਸ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਪਾਣੀ ਹੋ ਆਯਾ। ਅੱਧਕੁ ਅਸਮਾਨੇ ਜਾਕੇ ਜੁਲਾਹੀ ਦੀ ਧੀ ਆਖਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਅੰਮਾਂ! ਸੁਰਗਾਂ ਵਿਚ ਖੱਖੜੀਆਂ ਬੀ ਮਿਲਨਗੀਆਂ?

ਜੁਲਾਹੀ- ਹਾਂ ਬੱਚੀ ਬੜੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ।

ਧੀ- ਪਰ ਕੇਡੀਆਂ ਕੇਡੀਆਂ।

ਜੁਲਾਹੀ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲੱਗੀ ਨੇ ਦੋਏ ਹੱਥ ਖਿਲਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਬੱਚੀ ਐਡੀਆਂ ਐਡੀਆਂ। ਉਸਨੇ ਤਾਂ ਬੜੇ ਚਾ ਤੇ ਹਮੇਂ ਨਾਲ ਸੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਖੱਖੜੀਆਂ ਦਾ ਕੱਦ ਕੋਈ ਦੋ ਦੋ ਹਦਵਾਣੇ ਜੇਡਾ ਦੱਸਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਏਸ ਚਾ ਤੇ ਸ਼ੇਖੀ ਵਿਚ ਖਸਮ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਹੱਥ ਛੁਟ ਗਿਆ। ਫਰਿਸ਼ਤਾ ਤੇ ਜੁਲਾਹਾ ਤਾਂ ਉੱਡ ਗਏ ਤੇ ਜੁਲਾਹੀ ਟੱਬਰ ਸਮੇਤ ਲੱਗੀ ਅਸਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਚੱਕਰ ਖਾਣੇ ਤੇ ਹਿਠਾਹਾਂ ਹਿਠਾਹਾਂ ਆਉਣ ਹੁਣ ਸੁਰਗ ਦੇ ਮੇਵੇ ਭੁਲ ਗਏ ਤੇ ਲੱਗੇ ਸਾਰੇ ਜਣੇਂ ਦੁਆਈਂ ਕਰਨ 'ਯਾ ਅੱਲਾ ਢੰਨ ਦੇਈਂ ਜਾਂ ਰੇਤ' ਅਰਥਾਤ ਹੇ ਰੱਬਾ! ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡਿੱਗੀਏ ਯਾ ਰੇਤ ਥੱਲੇ ਵਿਚ ਡਿੱਗੀਏ ਤਾਂ ਜੋ ਸੱਟ ਘੱਟ ਲੱਗੇ।

(1) ਭੇਤ ਉਹੋ ਜੋ ਦਿਲ ਵਿਚ ਰਹੇ,
ਜੇ ਕਰ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਚਾ ਕਹੇ।
ਭਾਵੇਂ ਸਵਹਾਂ ਸੁਗੰਦਾਂ ਪਾਵੇ,
ਪਰ ਓਹ ਭੇਤ ਨਿਕਲ ਹੀ ਜਾਵੇ।

(2) ਭੇਤ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚਾਇ ਸੁਣਾਵੇਂ,
ਆਖੇ ਇਸਨੂੰ ਪਾਸ ਲੁਕਾਵੇਂ।
ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪਰ ਪ੍ਰਗਟ ਨ ਕਰਨਾ,
ਜਾਣੋਂ ਪੱਕ ਓਸ ਨਹੀਂ ਜਰਨਾ।
ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਨ ਸਕੇ ਲੁਕਾ,
ਸੁਣਨ ਹਾਰ ਬੀ ਦੇਊ ਸੁਣਾ।

(3) ਅਣ ਅਧਕਾਰੀ ਨੂੰ ਅਧਕਾਰ,
ਜੇਕਰ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਹੋਸੀ ਖੁਆਰ।
ਪਾ ਅਧਕਾਰ ਨ ਸਕੇ ਨਿਬਾਹ।
ਜਦ ਕਦ ਉਸਤੋਂ ਹੋਇ ਵਿਨਾਹ।
ਸੁਰਗ ਜਾਏ ਅਧਕਾਰ ਵਿਹੂਣਾ,
ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗੇ ਸਗੋਂ ਤਿਊਣਾ।
ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖੇਂਦਾ,
ਰੇਤ ਥਲੇ ਵਿਚ ਢੈ ਕੇ ਪੈਂਦਾ।

❖ ਡਾ. ਚਰਨ ਸਿੰਘ

❑ ❑ ❑ ❑ ❑

The Sixth Master

for thou art dying." The fully-awakened Painde Khan replied, "O Master! from thy sword has already flowed into my mouth the Elixir of Immortality. Master, thy sword-cut is my Kalma now!"

Har Rai, his grandson, always wore a heavy gown and once as he was passing through Gur Har Gobind's garden, the folds of his flowing gown struck a flower, which fell down, torn from its branch. The Master saw this, and said to Har rai, "My son! always go about with due care, lest you disturb the slumber of union of some blessed ones, and tear them away from God as thou hast torn this flower from its branch." Har Rai thenceforward, all his life, gathered the folds of his gown in his hand wherever he went.

Guru Har Gobind found in Har Rai the spirit of Nanak : this time in a more subtle and mystic form, and it was at Kiratpur that the Master gave his throne to him and left for his heavenly abode.

It is written by the Dhyani disciples who were present at the time of the departure of Har Gobind Sahib from the earth, that the face of Heaven flushed rose-red and that they heard the soft singing of a million angels in the inner firmament in one spiritual concourse of joy.

The Master, before giving up his body, said : "Mourn not ; rejoice in that I am returning to my Home. He who obeys my word is ever dear to me, and in the Guru's word is his beatitude. Fill yourselves, O disciples! with the song of His Name, and live immersed in its ever-increasing inebriation divine."

(Courtesy : *The Ten Masters*)

❑ ❑ ❑ ❑ ❑

ੴ

ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼

[ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅੰਗ-੪੧੬, ਸੰਥਯਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ-੨੬੧੫]

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅਸਟਪਦੀ-੯

ਮੂਲ	ਅਰਥ
ਤਨੁ ਬਿਨਸੈ ਧਨੁ ਕਾ ਕੋ ਕਹੀਐ॥ ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਕਤ ਲਹੀਐ॥ ਰਾਮ ਨਾਮ ਧਨੁ ਸੰਗਿ ਸਖਾਈ॥ ਅਹਿਨਿਸਿ ਨਿਰਮਲੁ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਈ॥੧॥	੧. (ਜਦ) ਸਰੀਰ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਤਦ ਦੱਸ) ਧਨ (ਜੋ ਸਰੀਰ ਨੇ ਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਸੀ) ਕਿਸ ਦਾ ਆਖੀਦਾ ਹੈ? (ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਧਨ ਹੋਰਨਾਂ ਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੀਵ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ੩. ਪਰ ਇਕ ਧਨ ਹੋਰ ਹੈ ਜੋ) ਸੰਗੀ ਤੇ ਸਾਥੀ (ਹੋਕੇ ਨਾਲ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਹ) ਧਨ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ੨. (ਉਹ) ਰਾਮ ਨਾਮ (ਰੂਪੀ ਧਨ) ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਹੋਰਥੋਂ) ਕਿਥੋਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ? ੪. (ਧੰਨ ਹੈ ਉਹ ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ) ਦਿਨੇ ਰਾਤ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹਰੀ (ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ) ਲਿਵ ਲਾਈ ਹੈ॥੧॥
ਰਾਮ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਕਵਨੁ ਹਮਾਰਾ॥ ਸੁਖ ਦੂਖ ਸਮ ਕਰਿ ਨਾਮੁ ਨ ਛੋਡਉ ਆਪੇ ਬਖਸਿ ਮਿਲਾਵਣਹਾਰਾ॥੧॥ਰਹਾਉ॥	ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਾਡਾ (ਸਖਾ ਤੇ ਸੰਗੀ ਹੋਰ) ਕੌਣ ਹੈ? (ਤਾਂਤੇ) ਸੁਖ ਤੇ ਦੁਖ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਜਾਣਕੇ ਨਾਮ ਨੂੰ (ਕਦੇ) ਨਾ ਛਡਾਂ (ਉਸ ਨਾਮ ਦਾ ਨਾਮੀ) ਆਪੇ (ਮੇਰੇ ਅਵਗੁਣ) ਬਖ਼ਸ਼ਕੇ (ਅਪਣੇ ਨਾਲ) ਮਿਲਾ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਹੈ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥
ਕਨਿਕ ਕਾਮਨੀ ਹੇਤੁ ਗਵਾਰਾ॥ ਦੁਬਿਧਾ ਲਾਗੇ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਾ॥ ਜਿਸੁ ਤੂੰ ਬਖਸਹਿ ਨਾਮੁ ਜਪਾਇ॥ ਦੂਤੁ ਨ ਲਾਗਿ ਸਕੈ ਗੁਨ ਗਾਇ॥੨॥	ਮੂਰਖਾਂ ਨੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਪਿਆਰ ਕਰਕੇ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਿਹਾਂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। (ਪਰ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ (ਉਸਨੂੰ ਤੂੰ) ਨਾਮ ਜਪਾਉਂਦਾ ਹੈਂ, (ਉਹੀ ਤੇਰੇ) ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਨੂੰ ਫੇਰ) ਜਮਦੂਤ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਦਾ॥੨॥
ਹਰਿ ਗੁਰੁ ਦਾਤਾ ਰਾਮ ਗੁਪਾਲਾ॥ ਜਿਉ ਭਾਵੈ ਤਿਉ ਰਾਖੁ ਦਇਆਲਾ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਰਾਮੁ ਮੇਰੈ ਮਨਿ ਭਾਇਆ॥ ਰੋਗ ਮਿਟੇ ਦੂਖੁ ਠਾਕਿ ਰਹਾਇਆ॥੩॥	[ਅਰਦਾਸ:] ਹੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਪਾਲਕ ਤੇ ਦਿਆਲੂ ਰਾਮ! ਜਿਵੇਂ (ਤੈਨੂੰ) ਭਾਵੇ ਤਿਵੇਂ (ਮੈਨੂੰ) ਹਰੀ (ਨਾਮ) ਦਾ ਦਾਤਾ ਗੁਰੂ (ਮਿਲਾਕੇ) ਰੱਖ ਲੈ। (ਅਰਦਾਸ ਸੁਣਕੇ ਜਦ ਰਾਮ ਨੇ ਗੁਰੂ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਸ) ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਰਾਮ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗ ਗਿਆ, (ਤਦ ਲੱਗੇ ਹੋਏ) ਰੋਗ (ਤਾਂ ਮੇਰੇ) ਮਿਟ ਗਏ (ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲਾ) ਦੁਖ ਸਾਰਾ ਰੋਕਿਆ ਵਰਜਿਆ ਗਿਆ॥੩॥
ਅਵਰੁ ਨ ਅਉਖਧੁ ਤੰਤ ਨ ਮੰਤਾ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਿਮਰਣੁ ਕਿਲਵਿਖ ਹੰਤਾ॥ ਤੂੰ ਆਪਿ ਭੁਲਾਵਹਿ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿ॥ ਤੂੰ ਆਪੇ ਰਾਖਹਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ॥੪॥	(ਨਿਸਚੇ ਜਾਣੋ ਕਿ) ਹਰੀ ਹਰਿ ਦਾ ਸਿਮਰਣ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਇਸ ਦੇ ਤੁੱਲ) ਹੋਰ (ਕੋਈ) ਤੰਤ੍ਰ ਨਹੀਂ, ਮੰਤ੍ਰ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਦਵਾਈ ਨਹੀਂ। (ਪਰ ਮੂਰਖ ਲੋਕ ਵਰਤਦੇ ਨਹੀਂ। ਹਾਂ ਸੱਚੀਂ ਮੈਂ ਮਾੜਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਆਖਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਤੂੰ ਆਪੇ ਭੁਲਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ (ਓਹ) ਨਾਮ ਵਿਸਾਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ) ਤੂੰ ਕਿਰਪਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਆਪੇ ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ॥੪॥
ਰੋਗੁ ਭਰਮੁ ਭੇਦੁ ਮਨਿ ਦੂਜਾ॥ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਭਰਮਿ ਜਪਹਿ ਜਪੁ ਦੂਜਾ॥ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਗੁਰ ਦਰਸ ਨ ਦੇਖਹਿ॥ ਵਿਣੁ ਗੁਰ ਸਬਦੈ ਜਨਮੁ ਕਿ ਲੇਖਹਿ॥੫॥	(ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਦੂਜਾ (ਭਾਉ) ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਗ ਭਰਮ ਤੇ ਭੇਦ (ਵਾਪਰਦੇ ਹਨ, ਓਹ) ਗੁਰੂ ਵਿਹੂਣੇ (ਹੋਣ ਕਰਕੇ) ਭਰਮ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਦ੍ਵੈਤ ਭਾਵ ਦੇ ਜਪ ਨੂੰ ਜਪਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਅਤ੍ਰਿਕਤ ਜੋ 'ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ' ਦਾ ਦੁਤੀਆ ਭਾਵ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਓਹ ਕਿਉਂਕਿ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਰਹੇ (ਇਸ ਕਰਕੇ) ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਦਾ (ਦਰਸ ਨਹੀਂ ਦੇਖਣਗੇ)। ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ (ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ) ਬਿਨਾਂ ਜਨਮ ਹੀ ਕਿਸ ਲੇਖੇ ਹੈ? (ਭਾਵ ਬ੍ਰਿਥਾ ਹੈ)॥ ੫॥ (ਬਾਕੀ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅਗਲੇ ਅੰਕ 'ਚ)

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ

ਇਹ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਥਾਨਕ ਬੁਲਾਰੇ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਉਪਲਬਧ ਕਰਾਈ ਜਾਵੇ। ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਕਿਊਬਕ ਸੂਬੇ ਨੇ Charter of the French Language ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਿੱਲ ਨੰਬਰ 101 ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਿਚ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਅਦਾਲਤੀ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਕ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਫਰੈਂਚ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੰਮਕਾਜ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਫਰੈਂਚ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਫਰੈਂਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਾਲੋਂ ਦੁੱਗਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਡੀ ਵੀ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਬਣਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇਈਏ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਬਣਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਈਏ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨੇ ਗ੍ਰੈਜੂਏਸ਼ਨ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਨਿਭਾਇਆ ਹੈ। -

-ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ, ਰਿਜ਼ਨਲ ਕੈਂਪਸ,
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ (ਜਲੰਧਰ)

(ਅਜੀਤ, 21 ਮਈ 2012 'ਚੋਂ)

❑ ❑ ❑ ❑ ❑

'KHALSA SAMACHAR' New Delhi. Office of Posting NDGPO-110001 (Thursday-Friday) R.No.50825/90DL(ND)-11/6035/2012-13-14
Published & printed by Dr.J.S. Neki on behalf of Bhai Vir Singh Sahitya Sadan, Bhai Vir Singh Marg, Gole Market, New Delhi-1100 01 and printed at Print Media, 1331 Chowk Sangatrashan, Paharganj, New Delhi.
Editor Dr. J.S. Neki. Phone 011-23363510, Email:info@bvsss.org www.bvsss.org
ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਤੇ ਛਾਪਕ ਡਾ. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇਕੀ ਨੇਂ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡੀਆ, 1331 ਚੌਂਕ ਸੰਗਤਰਾਸ਼ਾ, ਪਹਾੜ ਗੰਜ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-55 ਤੋਂ ਛਪਵਾਇਆ।
ਸੰਪਾਦਕ: ਡਾ.ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇਕੀ। [ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਨਿਜੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਾਦਕ ਦਾ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ]

ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਅਲਬਰਟਾ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ 'ਚ ਪੰਜਾਬੀ ਲਾਗੂ

ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਲਈ ਇਹ ਇਕ ਮਾਣਮੱਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਅਲਬਰਟਾ ਸੂਬੇ ਦੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ 'ਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਕੋਰਸਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਦੇ ਕੈਬਨਿਟ ਮੰਤਰੀ ਤੇ ਵਿਧਾਇਕ ਸ੍ਰ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ ਨੇ ਤਸੱਲੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਇਥੋਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਰੰਗ ਲਿਆਈ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਕੋਰਸ ਨਵੇਂ ਸਿੱਖਿਆ ਸੈਸ਼ਨ 'ਚ ਸਤੰਬਰ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਕੋਰਸ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੋਰਸ ਲਈ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਦਰਜ ਕਰਵਾਉਣ।

ਸਕੂਲਾਂ 'ਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣਾ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਵਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਲਈ ਮਾਣ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਭਵਿੱਖਮੁਖੀ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵੀ ਇਸ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾ ਰਹੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦਾ ਇਹ ਇਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤੇ ਲੋੜੀਂਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਬੂਰ ਪੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

'ਪੰਜਾਬੀ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕੋਸ਼' ਹੋਇਆ ਆਨਲਾਈਨ

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ 'ਪੰਜਾਬੀ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕੋਸ਼' ਨੂੰ ਵਿਭਾਗੀ ਵੈੱਬਸਾਈਟ 'ਤੇ ਪਾ ਕੇ ਆਨਲਾਈਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਮੰਤਰੀ ਸਿਕੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਲੂਕਾ ਨੇ ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦਾ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵੈੱਬਸਾਈਟ 'ਤੇ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਕਾਰਜ ਸਬੰਧੀ ਪਾਠਕ ਲਾਹਾ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ 600 ਦੁਰਲੱਭ ਖਰੜਿਆਂ ਅਤੇ ਕਰੀਬ 100 ਦੁਰਲੱਭ ਪੁਸਤਕਾਂ ਸਕੈਨ ਕਰਕੇ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਹਵਾਲਾ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਸਾਂਭੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਮੌਕੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਪੰਜਾਬੀ-ਹਿੰਦੀ-ਉਰਦੂ ਕੋਸ਼ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵੀ ਵਿਭਾਗੀ ਵੈੱਬਸਾਈਟ 'ਤੇ ਆਨਲਾਈਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਇਸ ਵੈੱਬਸਾਈਟ (www.pblanguages.govt.in) ਰਾਹੀਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਭਾਗ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ, ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

(ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ- *ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ* ਮਿਤੀ 20 ਜੂਨ, 2012 'ਚੋਂ)

ਗ਼ਜ਼ਲ ਸਮਰਾਟ ਮਹਿਦੀ ਹਸਨ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਅਲਵਿਦਾ ਹੋਣਾ

ਗ਼ਜ਼ਲ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਜਾਣਿਆ-ਪਛਾਣਿਆਂ ਨਾਂ ਮਹਿਦੀ ਹਸਨ ਸਾਹਿਬ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇ। ਲੰਮੀ ਬਿਮਾਰੀ ਪਿਛੋਂ 84 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ 'ਚ ਆਪ ਸ਼ਰੀਰ ਵਿਛੋੜਾ ਦੇ ਗਏ। ਮਹਿਦੀ ਹਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਰਤ ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ-ਲੱਖਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ, 13 ਜੂਨ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿ ਗਏ। ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਪਿੰਡ ਲੂਨਾ 'ਚ 1927 'ਚ ਜਨਮੇ ਮਹਿਦੀ ਹਸਨ ਨੇ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਉਸਤਾਦ ਅਜ਼ੀਮ ਖਾਨ ਤੇ ਚਾਚਾ ਇਸਮਾਈਲ ਖਾਨ ਤੋਂ ਲਈ। 1957 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1999 ਤਕ ਮਹਿਦੀ ਹਸਨ ਗ਼ਜ਼ਲ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ 'ਚ ਛਾਏ ਰਹੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਅਨੇਕ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੀਤੇ। "ਪਤਾ ਪਤਾ ਬੂਟਾ ਬੂਟਾ, ਅਬ ਕੇ ਵਿਛੜੇ ਖਾਬੋਂ ਮੇਂ ਮਿਲੇਂ, ਹੰਗਾਮਾ ਕਿਉਂ ਪਰਪਾ ਹੈ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੇਂ ਸਭੀ ਪਿਆਰ ਕੀਆ ਕਰਤੇ ਹੈਂ" ਆਪ ਦੀਆਂ ਹਰ ਦਿਲ ਜ਼ੁਬਾਂ ਤੇ ਵਸਦੀਆਂ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਸਨ। ਆਪਨੇ ਤਕਰੀਬਨ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਉਪਰ ਗੀਤਾਂ-ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਿਤੀ। ਹਸਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗਾਇਨ ਸ਼ੈਲੀ ਧਰੁਪਦ, ਖਿਆਲ ਅਤੇ ਰਾਜਸਥਾਨੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਮਿਲਿਆ ਜੁਲਿਆ ਰੂਪ ਸੀ।

ਮਹਿਦੀ ਹਸਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਉਪਜੀਵਕਾ ਭਾਵੇਂ ਆਟੋਮੋਬਾਈਲ ਦੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਪਰ ਗਾਇਨ ਦੇ ਸ਼ੌਕ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਠੁਮਣਾ ਮਿਲਿਆ ਜਦ 1957 ਵਿਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਰੇਡੀਓ ਤੇ ਆਪਨੂੰ ਠੁਮਰੀ ਗਾਇਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਦਿਆ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਇਹਨਾਂ ਪਿਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਮਹਿਦੀ ਹਸਨ ਸਾਹਿਬ ਗ਼ਜ਼ਲ ਗਾਇਕੀ ਦੇ ਸਮਰਾਟ ਹੋ ਨਿਬੜੇ। ਆਪਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਫਿਲਮ ਸਨੱਅਤ, ਤਮਾਮ ਗਾਇਕਾਂ ਤੇ ਗ਼ਜ਼ਲ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੇ ਡੂੰਘੇ ਦੁਖ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

❑ ❑ ❑ ❑ ❑